

مجالس رمضانی

۲۸

مجلس بیست و هشتم

دربارهٔ زکات فطر

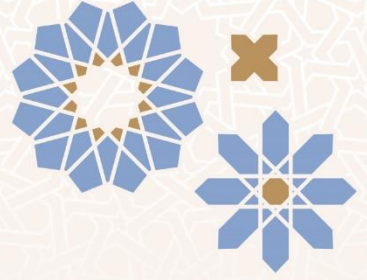
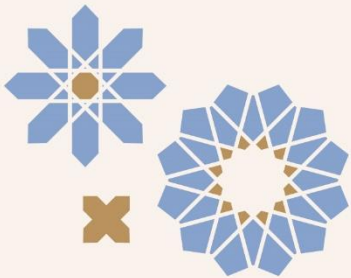

علامه محمد بن صالح العثیمین رحمہ اللہ

ترجمہ: احمد رادبادہ

مرکز مطالعات متین

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجلس بیست و هشتم: دربارهٔ زکات فطر

سپاس و ستایش مخصوص خداوند دانا و حکیمی است که بلندمرتبه و منزّه از هر نقصی است؛ او که همه چیز را آفرید و به بهترین شکل تقدیر نمود و شریعت‌های خود را با حکمتی والا برای روشنگری و هدایت بندگانش استوار ساخت. او را برای صفات کاملش ستایش می‌کنم و بر نعمت‌های گسترده و فراوانش شکر می‌گویم. شهادت می‌دهم که معبودی جز الله یگانه نیست، هیچ شریکی ندارد، پادشاهی و حمد مخصوص اوست و او بر هر چیزی تواناست. همچنین شهادت می‌دهم که محمد صلی الله علیه وسلم

بنده و فرستاده او و بشارت‌دهنده و بیم‌دهنده است. درود و سلام خداوند بر او و خاندانش و همه اصحاب و تابعین نیکوکارشان باد تا روز بازگشت و معاد.

برادران و خواهران من! این ماه بزرگ شما قصد سفر و رفتن کرده است و جز زمانی کوتاه از آن باقی نمانده؛ پس هرکس از شما که در آن نیکویی کرده است، خداوند را بر این توفیق سپاس گوید و از او طلب قبولی نماید؛ و هرکس در این ماه کوتاهی و اهمال کرده، باید به سوی خداوند توبه کند و از کوتاهی خود عذر بخواهد؛ زیرا عذرخواهی و توبه پیش از مرگ پذیرفته می‌شود.

برادران و خواهران! خداوند در پایان این ماه مبارک برای شما زکات فطر را مقرر نموده که باید پیش از نماز عید آن را ادا کنید. در این مجلس درباره حکم، حکمت، جنس، مقدار، زمان و جوب، چگونگی پرداخت و محل آن سخن خواهیم گفت.

حکم آن این است که زکات فطر فریضه‌ای است که پیامبر صلی الله علیه وسلم بر مسلمانان واجب کرده است؛ و آنچه پیامبر صلی الله علیه وسلم واجب یا دستور فرموده‌اند، همان حکمی دارد که خداوند متعال آن را واجب یا دستور داده باشد؛ زیرا خداوند می‌فرماید:

{مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ

حَفِيظًا} [نساء: ۸۰] (هرکس از رسول اطاعت کند، در حقیقت از الله

اطاعت کرده و هرکس روی گردان شود، ما تو را نگهبان آنان قرار

نداده‌ایم) و نیز خداوند می‌فرماید: **{وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا**

تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ

وَسَاءَتْ مَصِيرًا} [نساء: ۱۱۵] (هرکس پس از روشن شدن هدایت، با

پیامبر مخالفت کند و غیر از راه مؤمنان را دنبال نماید، او را به همان

راهی که برگزیده و گذار می‌کنیم و به دوزخ می‌افکنیم که چه بد

جایگاهی است) همچنین می‌فرماید: **{وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا**

نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا {حشر: ۷} (هر آنچه رسول به شما داده بگیرید و از آنچه نهی کرده دست بردارید).

بنابراین زکات فطر بر هر مسلمان، بزرگ و کوچک، زن و مرد، آزاد و برده، واجب است. عبدالله بن عمر رضی الله عنهما می‌گوید: پیامبر خدا صلی الله علیه وسلم زکات فطر را در رمضان بر هر مسلمان، چه برده و چه آزاد، چه زن و چه مرد، چه بزرگ و چه کوچک، یک صاع از خرما یا جو واجب نمودند.^۱ متفق علیه.

اما زکات فطر برای جنینی که هنوز متولد نشده واجب نیست، مگر آنکه کسی از روی اختیار و داوطلبانه از طرف جنین پرداخت نماید، که این کار ایرادی ندارد. امیر مؤمنان عثمان بن عفان رضی الله عنه نیز از

۱- به روایت بخاری: کتاب الزکات، باب فرض صدقة الفطر (۱۵۰۳) و مسلم: کتاب الزکاة، باب زکاة الفطر علی المسلمین (۹۸۴).

جانب جنین [به صورت مستحب و داوطلبانه] زکات فطر را پرداخت می‌کردند.

پرداخت زکات فطر بر خود انسان واجب است و همچنین باید از طرف کسانی که نفقهٔ آنها بر عهدهٔ اوست، مانند همسر و خویشاوندانی که توان پرداخت آن را ندارند، پرداخت نماید؛ اما اگر خود آنان توانایی پرداخت داشته باشند، بهتر و اولی این است که خودشان زکات فطر را پرداخت کنند، زیرا در اصل خطاب این تکلیف متوجه خود آنان است.

زکات فطر فقط بر کسی واجب است که پس از کنار گذاشتن هزینهٔ لازم برای شب و روز عید، مالی اضافه داشته باشد. اگر کسی کمتر از یک «صاع» در اختیار داشت، باید همان مقدار را پرداخت کند؛ زیرا خداوند متعال می‌فرماید: **فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتِطَعْتُمْ** [تغابن: ۱۶] (پس تا جایی که می‌توانید تقوای الهی پیشه کنید) و پیامبر صلی الله علیه

وسلم نیز فرموده‌اند: «هرگاه شما را به کاری امر کردم، تا آنجا که توان دارید آن را انجام دهید». متفق علیه.^۱

اما حکمت تشریح زکات فطر کاملاً آشکار است؛ چرا که در آن احسان به فقرا و بی‌نیاز کردن آنها از درخواست از دیگران در روزهای عید وجود دارد تا آنها نیز در شادی و خوشحالی عید همراه ثروتمندان شریک باشند و عید برای همگان روز شادی و سرور باشد.

همچنین در پرداخت زکات فطر، برخورداری از اخلاق کریمانه و همدلی با نیازمندان دیده می‌شود، و همچنین پرداخت آن موجب پاک‌شدن روزه‌دار از کمبودها، بیهودگی‌ها و لغزش‌هایی می‌شود که در ایام روزه‌داری ممکن است برایش پیش آمده باشد؛ و نیز بیانگر

۱- به روایت بخاری: کتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب الاقتداء بسنن رسول الله صلی الله علیه وسلم (۷۲۸۸) و مسلم: کتاب الحج، باب فرض الحج مرة فی العمر (۱۳۳۷) از ابوهیریه رضی الله عنه.

شکرگزاری به درگاه خداوند است به خاطر نعمت تکمیل روزه ماه رمضان و قیام شب‌های آن و انجام اعمال صالحی که در این ماه صورت گرفته است.

ابن عباس رضی الله عنهما می‌فرماید: پیامبر خدا صلی الله علیه وسلم زکات فطر را برای پاک کردن روزه‌دار از لغزش‌ها و سخنان بیهوده و زشت و نیز برای تأمین خوراک نیازمندان واجب کرده است. پس هرکس آن را پیش از نماز [عید] پرداخت کند، زکاتش قبول شده است، و هرکس بعد از نماز پرداخت کند، صدقه‌ای خواهد بود همانند دیگر صدقات. به روایت ابوداود و ابن ماجه^۱.

۱- همچنین دارقطنی و حاکم آن را روایت کرده‌اند و حاکم آن را صحیح دانسته است. (نویسنده). به روایت ابوداود: کتاب الزکاة، باب زکاة الفطر (۱۶۰۹) و ابن ماجه: کتاب الزکاة، باب صدقة الفطر (۱۸۲۷) و دارقطنی (۲/ ۱۳۸) و حاکم (۱/ ۴۰۹).

اما جنس چیزی که باید به عنوان زکات فطر پرداخت شود، از مواد غذایی رایج در میان مردم است؛ مانند خرما، گندم، برنج، کشمش، کشک و هر غذای دیگری که مردم مصرف می‌کنند. در صحیحین از عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وسلم زکات فطر را در رمضان، یک «صاع» خرما یا یک «صاع» جو واجب کرد.^۱ در آن زمان جو غذای رایج مردم بود، همچنین ابوسعید خُدَری رضی الله عنه گفته است: در روز فطر در زمان پیامبر صلی الله علیه وسلم یک صاع غذا پرداخت می‌کردیم، و غذای ما در آن زمان جو، کشمش، کشک و خرما بود. به روایت بخاری.^۲

۱- تخریج آن قبلا گذشت.

۲- به روایت بخاری: کتاب الزکاة، باب الصدقة قبل العید (۱۵۱۰).

دادن غذای حیوانات به عنوان زکات فطر جایز نیست؛ زیرا پیامبر صلی الله علیه وسلم زکات فطر را برای غذای نیازمندان مقرر فرمودند نه خوراک حیوانات.

همچنین دادن پوشاک، فرش، ظروف، اثاثیه و اشیای دیگر به عنوان زکات فطر صحیح نیست؛ زیرا پیامبر صلی الله علیه وسلم آن را از مواد غذایی تعیین نموده اند، بنابراین مجاز نیست که از آنچه پیامبر صلی الله علیه وسلم مشخص کرده فراتر برویم.

همچنین پرداخت قیمت مواد غذایی در زکات فطر جایز نیست؛ زیرا این عمل برخلاف دستوری است که رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده اند. از ایشان روایت صحیح است که فرمودند: «هر کس عملی انجام دهد که مطابق دستور ما نباشد، آن عمل مردود است». در روایت دیگر آمده: «هر کس در امر دین ما چیزی نوپدید آورد که از دین

نیست، مردود است». به روایت مسلم^۱ و اصل حدیث در صحیحین است. «مردود» یعنی رد شده و غیر قابل پذیرش.

همچنین پرداخت قیمت به جای غذا برخلاف روش و عمل صحابه رضی الله عنهم است؛ زیرا آنان همواره زکات فطر را به صورت یک «صاع» از مواد غذایی پرداخت می‌کردند و پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده‌اند: **«از سنت من و سنت خلفای راشدین که پس از من هدایت یافته‌اند پیروی کنید»**.^۲

۱- تخریج آن قبلا گذشت.

۲- به روایت احمد و ابوداؤد و ابن ماجه و ترمذی. ترمذی می‌گوید: حسن صحیح است. ابونعیم می‌گوید: این حدیثی خوب از صحیح حدیث شامی‌هاست. (نویسنده).

از طرف دیگر، زکات فطر عبادتی است که از جنس مشخصی تعیین شده است؛ بنابراین پرداخت چیزی غیر از همان جنس تعیین شده صحیح نیست، همان گونه که پرداخت آن در غیر زمان تعیین شده نیز جایز نیست.

علاوه بر این، پیامبر صلی الله علیه وسلم مقدار آن را یک «صاع» از مواد غذایی مختلفی قرار دادند که ارزش پولی آنها معمولاً متفاوت است. اگر پرداخت قیمت (پول) مجاز بود، باید پرداخت کننده یا همان مقدار مشخص از یک جنس خاص را می داد و یا معادل قیمتی آن را از جنس های دیگر می پرداخت، در حالی که چنین حکمی از جانب پیامبر صلی الله علیه وسلم نیامده است.

به روایت احمد: کتاب العلم، باب ما جاء فی الأخذ بالسنة واجتناب البدعة (۲۶۷۶) و ابن ماجه: المقدمة، باب اتباع سنة الخلفاء الراشدين المهديين (۴۲).
نگا: المستخرج على مسلم لأبي نعیم (۱/ ۳۶).

پرداخت ارزش (پولی) به جای غذای مشخص در زکات فطر، این عبادت را از حالت یک شعار آشکار و روشن اسلامی به صدقه‌ای پنهانی تبدیل می‌کند؛ چراکه پرداخت زکات به صورت «صاعی» از غذا آن را برای همه مسلمانان آشکار و روشن می‌سازد، به طوری که کوچک و بزرگ آن را می‌بینند و شاهد اندازه‌گیری و توزیع آن هستند و همه با آن آشنایی خواهند داشت؛ بر خلاف حالتی که به صورت پول باشد و شخص آن را مخفیانه به نیازمند پرداخت نماید.

اما مقدار زکات فطر، یک «صاع» مطابق صاع نبوی صلی الله علیه وسلم است، که وزن آن با واحد مثقال، برابر با ۴۸۰ مثقال از گندم خوب و در واحد گرم، حدود دو کیلو و چهل گرم از گندم خوب است؛ زیرا هر مثقال برابر با چهار گرم و یک چهارم گرم (۴,۲۵ گرم) است، بنابراین وزن ۴۸۰ مثقال معادل دو هزار و چهل گرم می‌شود.

هر کس بخواهد صاع نبوی را دقیقاً تعیین کند، کافی است مقدار دو کیلو و چهل گرم گندم با کیفیت خوب را وزن کند و آن را در ظرفی متناسب با حجم آن بریزد تا کاملاً پر شود، سپس این ظرف را معیار اندازه‌گیری برای پرداخت زکات فطر قرار دهد.

اما زمان وجوب زکات فطر، غروب آفتاب شب عید است؛ بنابراین کسی که در آن زمان جزو کسانی باشد که زکات فطر بر آنها واجب است، پرداخت زکات بر او واجب می‌شود، و در غیر این صورت خیر. به همین دلیل اگر کسی حتی چند دقیقه قبل از غروب شب عید از دنیا برود، زکات فطر بر او واجب نیست؛ اما اگر حتی چند دقیقه بعد از غروب فوت کند، پرداخت زکات فطر از سوی او واجب است. همچنین اگر نوزادی حتی چند دقیقه بعد از غروب به دنیا بیاید، پرداخت زکات فطر برای او واجب نیست، ولی مستحب است که از طرف او پرداخت

شود چنان که پیش‌تر ذکر شد، اما اگر پیش از غروب به دنیا بیاید، پرداخت زکات فطر از جانب او واجب است.

علت تعیین این زمان (غروب شب عید) به عنوان زمان وجوب، آن است که دقیقاً زمان پایان روزهٔ ماه رمضان است و زکات فطر نیز به پایان یافتن رمضان نسبت داده می‌شود و گفته می‌شود: «زکات فطرِ رمضان»، پس معیار اصلی این حکم همان زمان (غروب شب عید) است.

اما پرداخت زکات فطر، دو وقت دارد: یک زمانِ فضیلت و یک زمانِ جایز:

اما زمانِ فضیلت: صبح روز عید پیش از نماز عید است؛ به دلیل حدیث ابوسعید خُدَری رضی الله عنه در صحیح بخاری که فرمود: در زمان پیامبر صلی الله علیه وسلم زکات فطر را در روز عید (صبح عید) به

میزان یک صاع از غذا پرداخت می‌کردیم.^۱ همچنین در حدیث ابن عمر رضی الله عنهما آمده است که: پیامبر صلی الله علیه وسلم دستور دادند که زکات فطر پیش از رفتن مردم برای نماز عید پرداخت شود. به روایت مسلم و دیگران.^۲ بنابراین مستحب است که نماز عید فطر کمی دیرتر برگزار شود تا فرصت بیشتری برای پرداخت زکات فطر فراهم گردد.

و اما زمان جایز مجاز برای پرداخت زکات فطریک یا دو روز پیش از عید فطر است؛ چنان که در صحیح بخاری از عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت شده که او زکات فطر خود را یک یا دو روز پیش از عید

۱- تخریج آن گذشت.

۲- به روایت بخاری: کتاب الزکاة، باب الصدقة قبل العید (۱۵۰۹).

مجالس رمضانی |

پرداخت می‌کرد و حتی از طرف فرزندان کوچک خود نیز پرداخت می‌نمود و آن را به دست کسانی که قبول می‌کردند، می‌رساند.^۱

ولی اگر کسی زکات فطر را بدون عذر شرعی تا بعد از نماز عید به تأخیر بیندازد، زکات او پذیرفته نیست؛ زیرا برخلاف دستور پیامبر صلی الله علیه وسلم عمل کرده است. همان گونه که در حدیث ابن عباس رضی الله عنه آمده است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «هرکس زکات فطر را پیش از نماز عید ادا کند، زکاتش پذیرفته است و هرکس پس از نماز عید پرداخت کند، صدقه‌ای خواهد بود مانند سایر صدقات».^۲

۱- به روایت بخاری: کتاب الزکاة، باب صدقة الفطر على الحر والمملوك (۱۵۱۱).

۲- تخریج آن گذشت.

اما اگر شخص به دلایل معتبری زکات فطر را به تأخیر بیندازد، مثلاً در محل زندگی اش فقیری نباشد یا کسی نباشد که زکات را به او بدهد، یا اینکه خبر فرارسیدن عید دیر هنگام و ناگهانی به او برسد، یا شخصی که از طرف او مأمور پرداخت زکات بوده آن را فراموش کند، در این صورت هیچ ایرادی ندارد که بعد از روز عید زکات فطر را پرداخت کند؛ زیرا در این حالت معذور است.

اما زکات فطر باید عملاً به دست نیازمند یا وکیل او برسد و صرفاً نیت کردن آن کافی نیست. بنابراین، اگر فردی برای پرداخت زکات فطر، فقیر خاصی را در نظر گرفته بود اما هنگام پرداخت، آن فقیر یا وکیل او را نیافت، باید زکات را به فقیر دیگری بدهد.

محل پرداخت زکات فطر باید همان مکانی باشد که شخص در زمان پرداخت زکات در آنجا حضور دارد؛ خواه آن مکان، محل اقامت اصلی او باشد یا نباشد. اما اگر پرداخت در مکان دیگری (غیر از محل زندگی)

ضروری باشد - مثلاً به دلیل اینکه فقیر در آنجا نیازمندتر است - اشکالی ندارد که به آنجا فرستاده شود. همچنین اگر در محل سکونت او هیچ فقیری وجود نداشته باشد، یا کسی نباشد که زکات به او پرداخت شود، می‌تواند آن را به مکان دیگری ارسال کند.

افرادی که مستحق دریافت زکات فطر هستند عبارتند از: فقیران و کسانی که زیر بار بدهی بوده و توان پرداخت آن را ندارند. همچنین جایز است که زکات فطریک نفر میان چند فقیر تقسیم شود.

جایز است که چندین زکات فطر به یک فقیر داده شود؛ زیرا پیامبر خدا صلی الله علیه وسلم مقدار آن را مشخص فرمودند، اما در تعداد افرادی که به آن داده می‌شود محدودیتی قرار ندادند.

بنابراین، جایز است چند نفر زکات فطر خود را پس از اندازه‌گیری دقیق در یک ظرف جمع کنند و از آن بدون اندازه‌گیری مجدد به فقرا بدهند؛ این عمل صحیح بوده و زکات آنان ادا می‌شود. اما باید توجه

داشت اگر فقیر از مقدار دقیق آن اطلاعی ندارد، به او اعلام کنند تا در مورد آن دچار اشتباه نشود؛ مثلاً ممکن است فقیر تصور کند که این مقدار برای خودش کافی است و آن را به عنوان زکات خودش به دیگری بدهد، در حالی که مقدار آن برای پرداخت بعدی مشخص نباشد. لذا یا باید فقیر خودش آن را وزن و اندازه‌گیری کند و یا پرداخت‌کننده به او اطلاع دهد که این مقدار کامل و صحیح است و فقیر هم به سخن او اعتماد داشته باشد.

خداوندا! ما را به انجام صحیح این عبادت موفق گردان و ما را در عمل به دستورات خودت یاری فرما. خداوندا! ما را از عقاید و سخنان و اعمال بد و نادرست پاک بفرما، که تو بخشنده و کریمی. درود و سلام خدا بر پیامبرمان محمد و خاندان و همه یارانش باد.

***

مرکز مطالعات متین

www.MatinStudies.com

t.me/MatinStudies

facebook.com/MatinStudies

Instagram.com/Matinstudies

X.com/Matinstudies